

SASCHA O. BECKER – LUDGER WOESSMANN (2009)

TÉVEDETT-E MAX WEBER?

„WAS WEBER WRONG? A HUMAN CAPITAL THEORY OF PROTESTANT ECONOMIC HISTORY” THE QUARTERLY JOURNAL OF ECONOMICS 124(2): 531–596

Max Weber szerint a protestáns régiók magasabb gazdasági teljesítménye elsősorban a protestáns munkamorálnak köszönhető. Két közgazdász, Sascha O. Becker és Ludger Woessmann, Weber hipotézisét felülvizsgálva, illetve továbbgondolva, egy alternatív teóriát nyújt a protestáns, illetve nem protestáns (ebben az esetben katolikus) régiók gazdaságának teljesítménybeli különbségeiben mutatkozó eltérések magyarázatára.

A két szerző a 19. századi Poroszországban vizsgálta a protestáns, illetve a katolikus megyék gazdasági helyzetét, teljesítményét, és azt találták, hogy szignifikáns pozitív összefüggés van a protestantizmus és a gazdasági prosperitás között az akkori Poroszország keretein belül értelmezve. Ezen összefüggés magyarázata azonban komplex; nem mondható kielégítőnek Weber azon állítása, miszerint a gazdasági prosperitás a protestáns régiókban a protestáns munkamorállal magyarázható. Weberrel szemben, vagyis inkább őt kiegészítve Becker és Woessmann szerint a porosz protestáns régiók gazdasági sikereiket az iskolázottságuknak köszönhetik elsősorban.

Poroszországon belül a többnyire protestáns megyékben a többségében katolikus megyékhez képest általában több adót fizettek az emberek, ami a protestáns emberek magasabb keresetére utal. Továbbá a szolgáltatási szektor (kereskedelem, biztosítás, közlekedés) is szintén pozitívan korrelál a protestantizmussal. A téma fontosságát az is bizonyítja, hogy a protestantizmus és a gazdasági prosperitás közötti összefüggés nem csupán Poroszországon belül, hanem nemzetközi szinten is jelen volt. 1900-ban az egy főre eső GDP és az adott országokon belüli protestánsok száma között pozitív korreláció volt (+0,52). Vagyis egy országon belül minél nagyobb arányban találhatóak a protestáns felekezethez tartozó emberek, annál nagyobb az egy főre eső GDP az adott országban.

Weber szerint a jólét oka maga a protestáns tanítások következményeként kialakult „egyed-i” munkamorál. Ezzel szemben Becker és Woessmann meggyőződése, hogy a protestantizmus szerepét, befolyását a jólétre más aspektusból szükséges értelmezni. Szerintük Luther Márton, a protestantizmus „atyjának” szerepe megkerülhetetlen, ha magyarázatot szeretnénk találni a katolikus és a protestáns tartományok eltérő gazdasági teljesítményére. Közismert, hogy Luther Márton és a protestantizmus egyik alapelve az volt, hogy a Bibliát az emberek ne csak megértsék, amint anyanyelvükön olvassa fel a Szentírást nekik a pap, hanem képesek legyenek önmaguk is közvetlenül olvasni azt.

Ennek megvalósítására szükségesnek tartotta olyan iskolák létrehozását, melyeknek a fenntartása a területiális jogkör része volt. Ez azt eredményezte, hogy arányaiban egy protestáns családnak kevesebbet kellett költenie gyerekei oktatására, mint egy katolikus családnak, így egy szélesebb kör tudta taníttatni a gyermekeit. Mindezek hatására nagyobb arányban csökkent az analfabetizmus a protestáns megyékben, mint a katolikusokban, ahol a Bibliát a pap olvasta latin nyelven, melyet a hívek jelentős része nem is értett. A protestánsok azon törekvése tehát, hogy minél többen képesek legyenek olvasni „Isten szavait”, az analfabetizmus csökkenéséhez és olyan

általános képességekhez juttatta emberek tömegeit, amely egyfajta „mellékhatásként” nagyobb termelékenységhez és hatékonysághoz, így pedig nagyobb gazdasági prosperitáshoz vezetett.

Ezek alapján kiemelten fontos, hogy a protestantizmus és az iskolázottság pozitív összefüggése is bizonyítást nyerjen, ugyanis a protestantizmus nagymértékű írni-olvasni tudás (literacy) elősegítésével járult hozzá a gazdasági prosperitáshoz. Az írni-olvasni tudás 19. századi mértékének mérésére több módszer is kialakult, például a társadalom egy bizonyos csoportjának, így például a házasoknak a tudására következtethetünk abból, hogy alá tudták-e írni házassági tanúsítványukat. Ugyanakkor a hivatalos népszámlálások alkalmával is sok adatot gyűjtöttek az emberekről, így az írni-olvasni tudásukról is. Becker és Woessmann ezekből a népszámlálásokból nyert adatokat vetették össze az adott ország protestáns lakosságának az arányával. Azt találták, hogy ahol a protestánsok többségben voltak, ott közel teljes az írni-olvasni tudás mértéke, míg egyetlen katolikus többségű ország sem érte el ezt a szintet. A 22 vizsgált ország esetében a protestantizmus és az írni-olvasni tudás közötti korrelációs koefficiens $+0,78$, ami nagyon erős összefüggést jelent, vagyis ha egy ország protestáns, ott szignifikánsan nagyobb az írni-olvasni tudás, mint egy katolikus országban.

Poroszországban átlagosan $87,5\%$ volt az írni-olvasni tudás aránya, ami összefüggésben van azzal a ténnyel, hogy Poroszország a 19. század második felében híres volt az oktatási rendszéről. Sokak ennek tulajdonítják, hogy Poroszország ipara akkoriban felváltotta az addig vezető pozícióban lévő angol ipart. Érdekesek azonban a megyék közötti különbségek; átlagosan $8-10$ (változóktól függően) százalékponttal nagyobb az írni-olvasni tudás a protestáns megyékben, mint a katolikus megyékben. A két közgazdász annak érdekében, hogy az egyes megyék gazdasági teljesítményének különbségét valóban a protestantizmusnak, illetve az annak köszönhető nagymértékű iskolázottságnak tulajdoníthassa, ki kellett, hogy zárja azon tényezőket, amelyek esetleg predomináns módon meghatározhatták a megyék gazdasági fejlettségét. Például, ha egy megye a Balti-tenger mentén fekszik, vagy esetleg főbb városai a Hanza-szövetség tagjai, akkor nagyobb a valószínűsége, hogy a protestantizmus nélkül is fejlett a gazdaság azon megyéken belül. A szerzők tehát kizárták az ilyen véletlen egybeeséseknek a lehetőségét, amikor valamilyen oknál fogva épp a nagy gazdasági potenciállal bíró megyékben terjedt el a protestantizmus a regressziós egyenletbe integrált speciális változók (pl. megyeváros és Poroszország fővárosának távolsága, annak mérésére, hogy mennyire periférikus az adott megye „pozíciója”) segítségével.

Továbbá érdekes összefüggés figyelhető meg a Wittenbergtől való távolság és a protestáns hívők aránya között is. Wittenberg a protestantizmus szempontjából kiemelt jelentőségű hely, többek között itt tette közzé 1517-ben Luther Márton, a reformáció atyja 95 tételét. Becker és Woessmann azt találta, hogy a protestáns vallásúak aránya minden Wittenbergtől mért 100 kilométer távolság után $9,5$ százalékponttal csökken a megyékben. Illetve mivel a protestantizmus és az írni-olvasni tudás között megtalálható a már korábban említett korreláció, így az írni-olvasni tudás mértéke a Wittenbergtől való távolság növekedésével szintén csökken. Poroszországon belül egy teljesen katolikus és egy teljesen protestáns megye közötti különbség az írni-olvasni tudás tekintetében átlagosan $18,9$ százalékpont a protestáns megyék javára. A Wittenbergtől való távolság azért fontos szempont a protestantizmus és a gazdasági prosperitás szempontjából, mert 1517-ig a Wittenberghez mért távolság és a megyék gazdasági prosperitása között nem volt összefüggés, ellenben a reformáció megjelenését követően jelentős kapcsolat mutatható ki. Wittenberg 1517 előtti, a szó semleges, gazdasági értelmében vett jelentéktelenségét bizonyítandó a két közgazdász megvizsgálta a gazdaságilag fejlett városokat, amelyekben már a reformáció előtti

korszakban is jólét volt (például a Hanza-szövetségben részt vevő porosz városok), és összevetette a Wittenbergtől való távolságuk mértékével. Nem találtak szignifikáns korrelációt az 1517 előtt már jól prosperáló városok és a Wittenbergtől mért távolságuk között, ellentétben az eredetileg vizsgált 19. századi korszakkal.

Más elméletek azonban az urbanizációnak tulajdonítja a gazdasági fejlettséget, ezért Becker és Woessmann megvizsgálta az urbanizált és fejlett városok és a Wittenbergtől való távolságuk közötti kapcsolatot, de nem találtak szignifikáns kapcsolatot az 1517 előtti korszakot illetően, annak ellenére sem, hogy ezen városok már 1517 előtt is pozitív korrelációt mutattak az írni-olvasni tudással.

Becker és Woessmann 19. századi Poroszországon belül az egyes megyék eltérő gazdasági fejlettségének vizsgálatához alapvetően személyi jövedelemadók mértékét, illetve az 1886-os „Education Census” adatait használták. A vizsgált időszakban Poroszországban általánosan kétféle jövedelemadó létezett; az egyik 420-3000 márkáig terjedő éves keresettel rendelkező személyeket (class tax), a másik az e fölötti jövedelmű személyeket érintette (classified tax). Egy megyén belül így indirekt módon lehet következtetni a jólétre, hisz amelyik megyében a magasabb adót (classified tax) többen fizetik, ott nagyobb aggregált keresettel is rendelkeznek az emberek. Átlagosan egy teljesen protestáns megyében az emberek fejenként 0,59 márkával több személyi jövedelemadót fizettek egy teljesen katolikus megyéhez képest. A módszer hátulütője, hogy figyelmen kívül hagyja a legalacsonyabb keresetűeket, mivel nekik akkoriban nem volt adókötelezettségük.

A másik módszer, amivel a két közgazdász az egyes megyék gazdasági helyzetére következtetett, az a fentebb említett 1886-os „Education Census”-ből származó közvetlen adatok a tanárok személyi jövedelméről. A tanárok bérét majdnem teljes egészében lokális hozzájárulásokból finanszírozták, így ha egy tanár jövedelme nagyobb az egyik megyében, mint a másikban, akkor az tükrözi az adott megyék gazdasági helyzetét. Átlagosan egy protestáns megyében a tanárok jövedelme 10,5%-kal volt több, mint egy katolikus megyében. Továbbá, ha összevetjük az akkori tanárok bérének mértékét az 1877-es személyi jövedelemadók mértékével, pozitív összefüggést találunk (+0,6).

A harmadik lehetőség a korabeli gazdasági helyzet felmérésére megyei szinten a szektorális struktúra szemügyre vétele. Becker és Woessmann az 1882-es „Occupation Census” adatait felhasználva megállapította, hogy a nem mezőgazdasági szektor (szekunder és terciér szektor) mérete pozitívan korrelál mind az 1877-es személyi jövedelemadó mértékével (+0,42), mind a tanárok fizetésével (+0,74). Egy teljesen protestáns megyében 8,2 százalékponttal nagyobb a nem mezőgazdasági szektorban dolgozók aránya az adott megye munkavállalói tekintetében egy teljesen katolikus megyéhez képest.

Összességében tehát megállapítható, hogy Luther Márton azon elképzelése, miszerint mindenkit fel kell ruházni az írni-olvasni tudás képességével annak érdekében, hogy képes legyen olvasni a Bibliát, a protestánsok valódi küldetésévé vált, így megteremtették ennek infrastruktúrális kereteit. Az így kialakult fellendülés az írni-olvasni tudás mértékében pedig a protestáns megyék, régiók jobb gazdasági teljesítményéhez vezetett (a katolikus megyékhez képest), hisz az emberek a tanulmányaik során megszerzett tudást (legyen az akárcsak az írni-olvasni tudás is) olyan szituációkban is alkalmazni tudták (és alkalmazták), amely közvetlen vagy közvetett befolyással bírt a megye, régió gazdasági helyzetére, prosperitásának mértékére.

Felmerül a kérdés tehát, hogy Weber hipotézise, miszerint a protestáns régiók magasabb gazdasági teljesítménye elsősorban a protestáns munkamorálnak köszönhető, helytálló-e? Webernek

igaza volt abban, hogy a protestáns régióknak jobb a gazdasági helyzetük, teljesítményük a katolikus régiókhoz képest. Weber ugyanakkor nem ismerte fel, hogy e jobb teljesítmény nem közvetlen a protestantizmusnak volt köszönhető, hanem a protestantizmusnak köszönhetően létrejött alacsony analfabetizmusnak. Weber feltételezésének azon részét, hogy a protestáns munkamorál milyen szerepet játszott, és játszhat a gazdaságban, nehéz megbecsülni, és ez egy fontos aspektus kell, hogy legyen a témával kapcsolatos jövőbeni kutatásokat illetően. Annyi bizonyos, hogy a protestantizmus oly jelentős hatással volt/van a gazdaságra, hogy az a mai Németországban is kimutatható; a protestáns felekezeti embereknek átlagosan 5,4%-kal nagyobb a jövedelmük és átlagosan 0,8 évvel iskolázottabbak a katolikus felekezethez tartozó polgárokéhoz képest.

BARTÓK VIKTOR¹

---

¹ egyetemi hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem